

ОГЛЯД ОНОМАСТИЧНИХ ПРАЦЬ, ОДЕРЖАНИХ РЕДАКЦІЄЮ (10-12)

10. Калинин В.М . Поэтика онима.- Донецк: Юго-Восток, 1999. -408 с.Наклад 500.

Монографія В.М. Калінкіна - фундаментальний, всебічний і глибокий виклад, а значною мірою - побудова теорії літературної ономастики, яку автор називає поетичною ономастикою, віддаючи перевагу терміну поетика оніма, винесеному в заголовок. Робота складається з трьох розділів.

Перший - «Пролегомени, аксіоми й постулати загальної теорії поетики оніма». Він містить п'ять підрозділів першого ступеня: 1) «Загальні передумови, цілі та завдання розгляду теоретичних проблем поетики оніма». Підрозділ розгортає думку, висловлену автором наприкінці вступу: «на зміну дуже поширеному опису функцій власних імен у художній літературі прийшов час пошуку загальних закономірностей і концептуальних розв'язань, що торкаються сутності використання власних імен як художнього засобу» (с. 19). 2) «Фактори перетворення власної назви в засіб поетики й доісторія наукового вивчення онімії художніх творів». Доісторія починається від Платона й Арістотеля. Багато уваги автор приділяє поглядам Ф. Прокоповича й М. Ломоносова, наводить взірці використання власних назв у старій літературі. 3) «Статус поетики оніма»: йдеться про предмет, методи та назву дисципліни. 4) «Зв'язок поетики оніма з іншими науками». 5) «Деякі аксіоми й постулати поетики оніма». Пропонується 6 аксіом: усяке поетичне ім'я є знаком «фіктивного» існування означуваного; власне ім'я в художньому творі та позначуваний ним предмет знаходяться в стані взаємного самовідображення; власна назва одержує свою значимість у контексті, що розуміється як найширший принцип; усяка власна назва може мати нескінченну кількість значень, тобто перетворюватися на символ; власна назва в художньому творі результат не лише авторської творчості, а й читачького сприйняття; власна назва в художньому творі є предикація розуміння позначуваної предметності. На їх базі висуваються три постулати: специфіки предмета поетики оніма; специфіки значення поетоніма; специфіки поетики оніма.

Другий розділ - «Феноменологія, семасіологія, контекстна семантика і поетика оніма». Чотири підрозділи: 1) «Феноменологічне тлумачення особливостей поетонімів». Спираючись передусім на філософські концепції А.Ф. Лосева, автор тлумачить сутність поетонімів як функціональних елементів художнього тексту і вбачає її у русі, у поетонімогенезі, тобто накопиченні змістової сфери: нульова образність

(аніконічність), розвиток конотем, індикатор, алегорія, метафора, символ, міф. 2) «Семасіологія поетонімів». Аналізується природа і семантика власних назв та природа й семантика поетонімів, зокрема їх конотативні властивості. 3) «Контекстні синоніми, дескрипції, ономастичні перифрази». Теоретичне осмислення ономастичних перифраз належить до блискучих досягнень цієї блискучої праці. 4) «Поетонім і контекст».

У третьому розділі «Функціонування поетонімів», який містить шість підрозділів, В.М. Калінкін підкреслює поліфункціональність поетонімів, розглядає п'ять типових прийомів їх художньої реалізації, аналізує дві найавторитетніші класифікації поетонімів - А. Вілконя та Л. Белея і, відзначаючи їх вади, відмовляється від побудови власної класифікації. Натомість автор переходить до розгорнутого аналізу рівневих функцій поетонімів, тобто розглядає не що, а чим виражає поетонім ті чи ті сенси. Йдеться про фонетику, словотвірні засоби, лексико-семантичні та лексико-граматичні засоби, граматичні категорії, синтаксичні функції та роль поетонімів у риторичних фігурах і тропях. У поетонімах, як це добре показав В.М. Калінкін, задіяні усі ці рівневі аспекти і всі одержують істотне функціональне навантаження.

Монографія В.М. Калінкіна, написана на матеріалі різних літератур, передусім російської, а також української й польської, синтезує й теоретично узагальнює досьогоднішній доробок у літературній ономастиці, містить чимало нових ідей і цілих концепцій, загалом вибудовує гідну уваги теоретичну основу цієї захоплюючої і дуже складної ономастичної дисципліни.

11. Медвідь-Пахомова С.М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах. - Ужгород, 1999. - 246 с. Наклад 400.

У цій інформаційно та концептуально насиченій монографії п'ять розділів. Перший - «Вплив екстралінгвальних факторів на вибір антропонімоформул і розвиток антропонімійної системи». Протягом тисячоліть слов'янська система антропонімів була однолексемною. Наводяться найдавніші свідчення слов'янських імен від IV ст. (Бож, щодо якого, до речі., О.М. Трубачов аргументовано показав, що це ніякий не Бож, а Вожь) до IX ст. Ця система проіснувала у слов'ян до XIII - XV ст. Переважно у межах однолексемної антропосистеми змістовно розглянуто її зв'язки й залежність від язичництва, церкви, держави, статі та віку іменованого, моди.

У другому розділі «Система антропонімних формул у слов'янських мовах та їх динаміка» діахронічне і досить розгорнуто аналізуються різні дволексемні антропоформули слов'янських мов та, значно стисліше, три- і чотирилексемні антропоформули. Вагомим є огляд класифікацій антропоформул. Ономасти тут, здається, дуже пере-

більшили допрізвищеву неунормованість, уживаючи навіть слово «хаос». А ніякого хаосу не було, не було 33 чи 48 антропоформул. І авторка дуже правильно слідом за М.Л. Худашем обирає покомпонентний принцип класифікації. Але вона його (як і інші вчені) недооцінює. Можна твердити, що серед дволексемних іменувань до появи прізвищ було не чотири (М. Худаш) і не шість (С. Медвідь-Пахомова) антропоформул, а тільки одна, точніше — один інваріант: ім'я + додаткове ім'я. Говорячи про різні антропоформули, дослідники плутають функціональне й генетичне. Можна розділити додаткове ім'я на патроніми, назви за професією, за особливостями людини і т.д., але це - суто генетичний бік справи. Так само можна особові імена поділити на автохтонні (язичницькі) та календарні (християнські), а останні на єврейські, грецькі і т.д. і цим значно збільшити кількість антропоформул. Але в обох випадках генетично різне є функціонально тотожним.

У третьому, четвертому та п'ятому розділах еволюція антропоформул розглядається вже не за типами цих антропоформул, а за окремими мовами, відповідно, східних, південних та західних слов'ян. Тут, як і в двох попередніх розділах, знаходимо багато цінних спостережень та інтерпретацій, свіжих думок. Зіставлення антропонімічної еволюції в різних слов'янських мовах дозволяє дослідниці виявити багато важливих моментів, що залишаються поза увагою вчених, що в своїх ономастичних студіях обмежуються одною мовою.

12. Матіїв М.Д. Словник гідронімів басейну ріки Стрий. - К.; Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав, 1999. - 91 с. Наклад 500.

Україна забезпечена дуже пристойним «Словником гідронімів України» (СГУ). Але регіональні студії В.П. Шульгача, О.П. Карпенко та ін. багаторазово виявляли, що там зафіксовано далеко не все, у принципі - значно менше половини гідронімних скарбів України. Ось і словник М.Д. Матієва до 357 вказаних у СГУ гідронімів басейну Стрия долучив ще 1065. Тобто в СГУ вказано щодо Стрия лише чверть того, що є. Поза тим для 117 поданих у СГУ гідронімів М.Д. Матіїв зробив ті чи ті уточнення, часто дуже істотні. Увесь матеріал дослідник зібрав експедиційним шляхом, особисто.

Особливу цінність становлять відкриті М.Д. Матієвим гідронімні ланцюжки - різні назви того ж потоку в різних селах. У словникових статтях подається докладна інформація щодо назви водотоку, його кваліфікації (річка, потік, потічок, поточина, звір, зворець) та локалізації.

У словнику «зроблено спробу подати реєстрові слова відповідно до норм літературної мови», а в кінці статті «фіксуються назви говіркової мови». Ця «спроба» викликає серйозні сумніви, оскільки тут у принципі

вона не може не бути суб'єктивною. Скажімо, реєстрове слово - Багинський, а «говіркова вимова» - Багинський (с.9). Але чому перша форма літературніша за другу? Або ще краще: реєстрове Гусяків потік доповнюється говірковим Гушаків потік (с. 18). Якщо форма Гусяків потік реально існує, вживається, то треба Гушаків потік відзначити як варіант, а не як «говіркову вимову», бо за сенсом сказаного у «Передмові» об'єкт реально називається Гушаків потік, а автор воліє замінити його на форму Гусяків потік, що є абсолютним суб'єктивізмом і спотворенням, а не «олітературенням» назви. Сказане так само відноситься до пар Дерешин - Джерешин (с. 19), З Жолоба Дмитра Семеновича - З Жолоба Митра Симьонового (с.28), З Осовнів - З Осовні (с.30) та ін. Якщо йдеться про вибір одного з існуючих варіантів для реєстрового слова, то це одна справа (і про такий підхід обов'язково треба сказати в «Передмові»). А якщо автор самотужки міняє Симьонового на Семеновича - то це вже зовсім інша дія, що заслуговує не схвалення, а осуду.

І ще одне міркування. Словник М.Д. Матієва - суто гідронімічний, без інтерпретацій чи етимологій. Але для багатьох назв дуже потрібна суміжна топонімічна інформація, яку експедиційним шляхом видобути легко, а кабінетним - важко. Скажімо, для назви З Осовні дуже цінним було б уточнення : «тече від гори (горба, яру, лісу?) Осовня». Взагалі, інформація про суміжну омонімічну чи однокореневу топонімію була б дорогоцінною для дослідників. Утім, словник М.Д. Матієва і так вивпвнений дорогоцінною для науки і практики інформацією.

Юрій Карпенко